

Кобетяк А.Р.,
к.філос.н.,
доцент кафедри філософії та політології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна,
Дорош А.М.,
студент
Житомирський державний університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна,

НЕОБХІДНІСТЬ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ЄДИНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Політико-адміністративна система православних Церков формувалася в ранньохристиянський період. Церковна громада на чолі з єпископом зі своїм храмом була окремою церковною одиницею у Вселенській Церкві. Натомість митрополіча, патріарша й синодальні форми церковного устрою вже були залежними від державної влади. Автокефалія підкреслює незалежний статус помісної Православної Церкви, яка функціонує в межах певного народу або конкретної країни. Кожна окрема церковна община, яка мала свого єпископа, була самостійною і незалежною Церквою. Водночас Вселенська Церква

розглядалася як єдність великої кількості незалежних самостійних Церков, об'єднаних між собою на еклесіологічних засадах.

Автокефальні церкви є частиною лише в територіальному розумінні, однак за своєю сутністю не є такими. О. Шмеман відмовлявся застосовувати до Церкви категорії «цілого» та «одиночного», пояснюючи це тим, що в Церкві «частина не лише складова цілого, але тотожна з ним, і це є цілим» [3, с. 367]. Принцип помісності є основою політичної єдності Церкви. О. Шмеман звертав увагу, що грецьке слово *каθολικῆ* означає насамперед «цілісний», і вказував на те, що Вселенська Церква є не лише сукупністю своїх частин, а «все в Церкві органічне, тобто у кожній частині цілісно втілюється вся повнота досвіду Церкви, вся її сутність» [4, с. 320].

Автокефалія – базовий імператив Православної церкви, основний принцип її функціонування. Автокефальна церква є не лише однією із частин Вселенської, а й її повноцінною реалізацією в конкретному місці. У корпусі канонічних правил Східної Церкви термін «автокефалія» не використовується, однак у церковних правилах, які регулюють права і свободи окремих помісних церков, він опосередковано присутній. Зокрема, 1-ше та 34-те апостольські правила, 6-те правило I Вселенського Собору, 2-ге правило II Вселенського Собору та ін.

Політичні процеси від консолідації церков у межах п'яти великих патріархатів до проголошення автокефалії Московського патріархату та подій на Балканах характеризуються переосмисленням місії й призначення церкви та її участі в державо- й націєтворенні. Незалежна церква поступово стає символом незалежної національної держави. За посередництва Константинопольської церкви нові автокефальні церкви отримали незалежний статус. Такий підхід мав на меті контролювати діяльність кожної з локальних (Помісних) церков. Поділ на окремі структурні одиниці сприяє кращому управлінню та функціонуванню незалежної церкви. Період панування Османської імперії істотно вплинув на структуру православної церкви. Під впливом політичної влади формується давня теорія «пентархії», в основі якої закладене канонічне обґрунтування, апостольська спадковість і давній авторитет. Зі зростанням національної самосвідомості в Європі та балканським «парадом автокефалії», національний принцип стає яскраво вираженим. Однак міграція християнського населення призвела до нівеляції національного чинника в питанні автокефальної ідентичності. Цей процес спричинив відмову від традиційних моделей церковної організації, що базувалися на територіальному або національному принципі.

У сьогоденньому світі налічується близько 200 держав і серед них не знайдеться жодної безрелігійної. Більше 100 держав декларують, що християнство є домінуючою релігією. Науковці всього світу розглядають як залучення церков до політичних процесів у різних аспектах. Значна група праць присвячена особливостям участі церков, передовсім

православних, у політиці Радянського Союзу та посткомуністичних східноєвропейських країн, зокрема й України.

Упродовж усієї історії свого функціонування православна церква справляє значний вплив на суспільні процеси в Україні. Однак наприкінці ХХ ст. православні українські Церкви стали не рушієм, а консервативним, стримувальним елементом розвитку суспільства, незважаючи на те що вона має найбільшу довіру серед населення. З одного боку, це було зумовлено складністю відновлення суспільних функцій Церкви, які тривалий час обмежувалися радянською владою, з іншого, – особливостями східного християнства й українського менталітету. Православні церкви були потужним засобом формування суспільної свідомості всіх прошарків українського суспільства, котре послуговувалося християнськими онтологічними орієнтирами.

Проблема формування власної незалежної церкви для сучасної України – це питання національної безпеки, ментального утвердження проукраїнського орієнтуру національної самоідентифікації, престижу держави на міжнародній арені, а основне – можливість консолідації громадян України навколо Єдиної православної церкви, яка є домінуючою конфесією в країні. Однак сьогодні констатуємо роздрібненість українського православ'я на кілька юрисдикцій. Найчисельнішими з-поміж них є Православна церква України та УПЦ (МП), (хоча свою діяльність відновила ще й УПЦ КП, наразі вона майже непомітна) [2].

Якраз цей показник свідчить про необхідність термінового врегулювання питання щодо Єдиної національної церкви, з якою могли б ідентифікувати себе мільйони українських вірян. Є сподівання, що із формуванням Єдиної церкви кількість практикуючих православних зросте. Значка кількість респондентів, як свідчать дані соціопитувань, зводять свою релігійну практику виключно до виконання релігійних потреб та ритуалів.

Ворожнеча між гілками православ'я за храми, майно, прихожан, уплив призводить до розпалювання ворожнечі та напруженості в суспільстві. Бійки за церковне майно і культові споруди, особливо в західних областях, припиняться із формуванням Єдиної церковної організації, що є додатковим стимулом.

Зміни на політичній мапі Європи зумовили й відповідні зміни в релігійному житті. Поява національних держав (Україна, Молдова, Македонія, Естонія) мала б посприяти зміні церковної юрисдикції цих територій. Адже автокефалія для країн з православною культурою – це опосередковане визнання самостійності держави. Принаймні про це свідчить досвід сусідніх Болгарії, Сербії та Грузії. З іншого боку, молода Українська держава відчуває потребу в такому суспільному інституті, який має високий ступінь довіри й легітимності, має чітку нерадянську спадщину, забезпечує історичну тяглість традицій від княжої доби, а

головне – здатен консолідувати розрізнені українські еліти. Автори погоджуються з такою думкою В. Єленського, оскільки саме релігійний фактор може посприяти повній консолідації української нації, якщо православні юрисдикції знайдуть шляхи поєднання [1, с. 101]. Упродовж 30 років незалежності в Україні спостерігаємо парадокс, пов'язаний саме з ідентифікацією із православними юрисдикціями. Соціологічні дослідження різних організацій свідчать про найвищий рівень співвідношення респондентів із УПЦ КП (ПЦУ), а не з УПЦ (МП) (25–32 % та 7–12 % відповідно). Це підтверджує думку про український вектор ідентичності наших співгромадян. Натомість статистика щодо парафіяльної мережі та кількості духовенства свідчить про значну чисельну перевагу останньої. Тому побудова Єдиної національної церкви лише посилить проукраїнські позиції всередині країни та роль України на міжнародній арені.

Якщо УПЦ (МП) остаточно змінить свій статус і повністю унезалежниться від Московського патріархату (після Собору у Феофанії 27 травня 2022 р. принаймні спостерігаються такі тенденції), то в Україні постануть дві незалежні церкви-сестри. Оскільки сьогодні у них немає ні духовного (Євхаристичного), ні публічного спілкування, то необхідно буде розпочинати рівний діалог для згладжування протиріч і вирішення взаємних звинувачень і проблем. Для цього необхідно утворити міжконфесійну комісію для підготовки такого діалогу. Організатором та посередником міжцерковної взаємодії може виступити ДЕСС або інші уповноважені державні інституції.

Якщо порівнювати з часами перебування нашої країни у складі СРСР, упродовж 30 років незалежності України відбулося зростання рівня релігійності українців. Пік релігійної активності припав на 1992–2000 рр. Однак і сьогодні досить активно відкриваються релігійні громади більшості зареєстрованих релігійних організацій на території всієї України.

Ми констатуємо, що конфлікт на Сході України значно загострив міжправославні відносини. УПЦ (МП) не засудила військового вторгнення в Україну, чим пасивно підтримує політику РФ. Очікувана хвиля переходів парафій, особливо в західних областях, від УПЦ МП до ПЦУ не відбулася. Це свідчить, що виключно власними силами церкви не зможуть налагодити плідну співпрацю. Необхідне публічне регулювання та адміністрування цього процесу.

Підсумовуючи відзначимо, що в Україні мають існувати виключно релігійні організації, центр управління яких розташований на території України. Держава повинна напрацювати та запропонувати на розгляд ВРЦ і громадськості власну парадигму бачення можливих принципів формування Єдиної церкви через установаження тристороннього діалогу між державою та двома українськими гілками православ'я.

Ми поділяємо думку що формування Єдиної власної церкви, яка не буде залежною від зовнішнього впливу й геополітики, сприятиме

гармонізації внутрішньоцерковного життя та формуванню громадянської релігії в Україні.

Крім того, в Україні (як аналогія американської демократії) справедливим є формування поліправославного середовища. Наявність кількох гілок православ'я, які репрезентують різновекторний світогляд та ідентичність українських громадян, дозволила сформувати демократичне законодавство у сфері релігії.

Література:

1. Єленський В. Держава та релігійні інституції в Україні до і після Помаранчевої революції: політичний дискурс. Релігійна свобода : Науковий щорічник. № 10. Київ, 2006. С. 99–103.
2. Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2021 року. URL: <https://dcss.gov.ua/statistics-2020>.
3. Шмеман О. Вибрані статті. Київ: Світ книг, 2009. 412 с.
4. Sanderson C. W. Autocephaly as a function of institutional stability and organizational change in the Eastern orthodox church. University of Maryland, College Park, 2005. 196 p.